

Б. ОСМОНОВ АТЫНДАГЫ ЖАЛАЛ-АБАД МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ
К. Ш. ТОКТОМАМатов АТЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК
УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСТАН ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ

Д 12.20.614 диссертациялык кеңеши

*Кол жазма укугунда
УДК 342. 347.6; 349*

Айтмамат кызы Айгуль

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЧЕТ ӨЛКӨЛҮК
ЭЛЕМЕНТТИН КАТЫШУУСУНДАГЫ ҮЙ-БҮЛӨЛҮК – НИКЕЛИК
МАМИЛЕЛЕРДИ КОНСТИТУЦИЯЛЫК-УКУКТУК
ЖӨНГӨ САЛУУ**

12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук

юридика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алууга
диссертациянын авторефераты

Жалал-Абад – 2021

Диссертация Ош мамлекеттик юридикалык институтунун конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси: **Дуйсенов Эркин Эрманович,**
юридика илимдеринин доктору, профессор,
Д. А. Кунаев атындагы Евразия юридикалык академиясы, ректордун кеңешчиси

Расмий оппоненттер: **Канатбек Азиз,**
саясий жана юридика илимдеринин доктору,
Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын А.Алтмышбаев атындагы Философия, укук жана социалдык саясий изилдөөлөр институтун башкы илимий кызматкери

Алымкулова Садыгуль Адылбековна,
юридика илимдеринин кандидаты, Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетине караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча мамлекеттик агенттигинин мыйзамдуулукту мониторингдөө жана контролдоо бөлүмүнүн башчысы

Жетектөөчү уюм: милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы Кыргыз Республикасынын ИИМ Академиясынын мамлекеттик-укуктук дисциплиналар кафедрасы (Кыргыз Республикасы, 720083, Бишкек шаары, Чолпон-Ата көч., 1а)

Диссертация 2022-жылдын 28-январында саат 9.00дө Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетине, К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетине жана Кыргызстан эл аралык университетине караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д 12.20.614 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720900, Жалал-Абад ш., Ленин көч., 57.

Диссертация менен Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Ленин көчөсү, 57), К. Ш. Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин (720900, Жалал-Абад ш., Жеңижок көчөсү, 30) жана Кыргызстан Эл аралык университетин (720007, Бишкек ш., Л. Толстой көчөсү, 17А/1) китепканаларынан, ДКтин сайтынан: <http://www.jagu.kg> таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын 24-декабрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
юридика илимдеринин кандидаты

Н. А. Пазылов

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Нике институту бир нече муундардын жашоосунун символу болуу менен адамзаттын жашоо-ишмерд\л\г\н\н заманбап темпинде салтты сактоого жана кьбьйт\гь чакырат. Агуучу доордун тенденциясынын бири болуп эл аралык мунозго ээ болгон мамиленин ьн\г\с\н\н калыптанганы эсептелип, анын жыйынтыгында ХХI кылымдагы \й-б\льльр ьз тутумуна «чет мамлекеттик элементти» камтышкан. Аралаш никенин таралышынын кьйгьйлър\ д\йнъл\к коомчулуктун юрисдикциясына жьндьмд\ иштььч\, бирдикт\ Концепциянын жоктугунан укуктук кабыл алуунун негизд\ айырмачылыктарын келтирип чыгарат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында коомдун негизи, коом менен мамлекетти коргоонун субъектиси болгон үй-бүлөнүн артыкчылыктуулугу так аныкталган [1]. [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 2021-жылдын 5-майындагы № 59 Мыйзамы менен күчүнө кирген). Кирүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>]. Укуктар жана эркиндиктер жалпыга таандык эл аралык укуктун жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын принциптери жана ченемдерине ылайык гарантияланат жана таанылат. Мындай Негизги мыйзамдын негизине карманган концепт кьрсьт\лгьн чьйрьдыг\ эл аралык укуктун ченемдерин ишке ашырууда эркиндиктин жана укуктун корголушунун белгилейт.

Кыргыз Республикасында үй-бүлө жана нике мамилелерин талдоо зарылчылыгы өзгөчө актуалдуу болуп саналат, себеби үй-бүлө коомдун негизги фактору болуп саналып, аны куруу Кыргыз мамлекетинин милдеттеринин артыкчылыктуу багыты болуп эсептелет. Чет өлкөлүк элементтин катышуусунда \й-бүлө жана нике мамилелери институтун бекемдььгь көрүлгөн чаралар мамлекеттин өнүгүшүн жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын эске алуу менен бул маселелерди актуалдаштырды. Бул изилдььльрд\н актуалдуулугу жана маанил\л\г\ Кыргыз Республикасындагы укук тутумундагы болуп жаткан чындык менен жоболордун, коллизиялардын, мыйзамга жаныланууну киргиз\н\ талап кылуучу бул мамиленин айланасындагы кьйгьйлърд\ жьнгь салуучу массивд\ ченемдерди жьнгь салуу бьл\г\ндь зарылчылык менен шартталган. Мындай изилдььльрд\н зарылчылыгы Кыргыз Республикасынын жаны Конституциясын кабыл алынышы менен кьб\рьк керектелди.

Диссертациянын темасынын ири илимий программалар, негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациялык изилдөөнүн темасы демилгелүү болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери: Диссертациялык иштин максаты болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо жана ушул чөйрөдөгү улуттук мыйзамдарды жакшыртуу боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу. Максатка ылайык, изилдөөнүн алдына төмөнкү **негизги милдеттер** коюлду:

1. Кыргызстандын укуктук ченемдеринин массивин жаңылоо контекстинде үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууга тарыхый-укуктук анализ жүргүзүү;
2. Кыргыз Республикасынын конституциялык укук системасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин мазмунун жана түшүнүгүн аныктоо;
3. чет өлкөлүк элементин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуунун конституциялык-укуктук аспектилерин талдоо;
4. Кыргызстандын практикасында «чет өлкөлүк элемент» категориясынын колдонулушун негизделишин талдоо;
5. Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин түрлөрүн жөнгө салуу өзгөчөлүктөрүн аныктоо;
6. ата-мекендик мыйзамдарда көмүскөдө калып кеткен мүчүлүштүктөрдү ачыктоо жана Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салуудагы конституциялык укуктук механизмди жакшыртууда практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктардын илимий жаңылыгы төмөнкүлөр менен аныкталат:

- 1) «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди;
- 2) чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди;
- 3) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизмдин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды;
- 4) Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды;
- 5) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди;
- 6) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды;
- 7) Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизмдин жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Алынган жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү.

Илимий-практикалык сунуштар, сунуштамалар жана жыйынтыктар төмөнкү чөйрөлөрдө: Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк - никелик мамилелер чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу органдардын ишмердүүлүгүндө; Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк-никелик мамиленин жөнгө салуудагы конституциялык-укуктук механизм жакшыртууда; үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди илимий-изилдөө ишмердүүлүгүндө; юридикалык ЖОЖдордун окуу процессинде, айрыкча «Конституциялык укук», «Жарандык укук», «Үй-бүлөлүк укук», «Жарандык процесс» дисциплиналарын окутууда пайдалуу болушу мүмкүн.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. «Чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди. Укуктук системада акыркы муундагы конституциядагыдай эле, кыргыз илиминде активдүү колдонулган, «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелер» категориясы, укуктук башка категориялык айкалыштар менен бирдей, тагыраак айтканда, «эл аралык үй-бүлөлүк-никелик мамиле» жана «транс-чек аралык үй-бүлөлүк-никелик мамиле» категорияларына байланыштуу өзөктүү түшүнүк катары аларды өзүнө камтыган «үй-бүлөлүк-никелик мамиле» категориясынын негизинде Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укугунун ченемдерине жараша аныкталган. «Чет өлкөлүк элемент» категориясынын колдонулушу Кыргыз Республикасынын мыйзамында толукталган маанилүү жарандык укук жана жеке эл-аралык укук менен шартталган. Демек, мындан «чет өлкөлүк элемент» категориясы «транс-чек аралык мамилелер», «эл аралык мүнөздөгү мамилелер» категорияларына тендеп келип, алардын татаал, сыйымдуу, көп аспекттүү мүнөзүн баса белгилейт.

Улуттук мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк мыйзамдарында «чет өлкөлүк элемент» категориясын негиздөөдө жөнгө салуунун терминологиялык жана концептуалдык биримдигин кеңири колдонгон.

2. Чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди. Спецификалык өзгөчөлүктөргө ээ болгон үй-бүлө жана нике мамилелери конституциялык, жарандык жана үй-бүлөлүк укук тармагындагы изилдөөчүлөр тарабынан так айырбашталат. Алар ички мыйзамдарда чагылдырылуу менен, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелери чөйрөсүнө багытталат. Ошондуктан, «чет өлкөлүк элемент» категориясы алардын жалпы квалификациясына таасир этпейт деп божомолдоого болот. Ошол эле учурда, колдонулуучу мыйзамды тандоону карап чыгуу зарылдыгы

активдешүүдө, бул аларды жалпысынан эл аралык жеке укуктун объектиси катары өзүнчө предмет деп таанууну жана ушуга байланыштуу эл аралык жеке үй-бүлө укугунун ченемдерин өнүктүрүүнү актуалдаштырат.

3. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизмдин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды. Үй-бүлө жана нике мамилелеринин чөйрөсүн жөнгө салууда дайыма өнүгүп турган ченемдер, биринчи кезекте, бир нече этаптан турган мыйзамдык коллизиялык жөнгө салуулар боюнча аныкталат. I этап - чет өлкөлүк элемент тарабынан татаалдашкан үй-бүлөлүк жана нике мамилелердин бардык түрлөрүн жөнгө салуудагы советтик жарандык доктринада бекитилген мыйзамдардын бир жактуулугун көрсөтөт. Ошондой эле, «темир көшөгө» никенин интернационалдашуусуна тоскоолдук кылган жагын эске алуу керек. II этап – Кыргыз Республикасынын Үй-бүлөлүк Кодекси кабыл алышыны менен мүнөздөлүп, коллизия эрежелеринин кеңейиши жана эки тараптуу коллизия ченемдерин Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамында бекитет. III этап – бул этап глобалдаштыруу этабы болуп мүнөздөлөт жана үй-бүлөлүк-укуктук мамиленин социалдык, укуктук жана башка аспектилеринин чектерин кеңейтүүгө жол ачат.

4. Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды. Чет мамлекеттердеги чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу тажрыйбасы бул чөйрөдө универсалдуу ыкма иштеп чыга электигин ачыктады. «Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинин VII бөлүмүнүн ченемдери коллизияны жөнгө салуунун жалпы системасына карата Кыргыз Республикасынын өнүккөн мыйзам коллизиясынын ажырагыс бөлүгү болуп саналуусун сактоо менен эталондук мүнөздөгү үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуу системасы катары чечмеленет деп эсептесе болот.

5. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди. Укуктун азыркы өнүгүү тенденциясынын корреляциясы Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамына ийкемдүү коллизиялык ченемдерди: бир кыйла жагымдуу укук менен бир кыйла тыгыз байланыштуулук принцибин киргизүүнү бекитүү зарыл экендиги мыйзамдуу деген жыйынтыкка келет. Көрсөтүлгөн принциптерди үй-бүлөлүк-никелик мамилени жөнгө салууда алгач, бир гана конституциялык эмес, конвенционалдык деңгээлде балдардын кызыкчылыктарын эске алууну негизги коллизия принциптери катарында колдонууга болот. Демек, үй-бүлөлүк - никелик мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салууда биринчи кезекте балдардын эркиндигин эркин билдирүүгө жогорку мүмкүн болгон шарттарды түзүү максатында укуктун принцибинин ажырагыс бүтүмүнө баш ийиши зарыл.

6. Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды. Чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерин кароодо артта калган маалымдаманын белгилүү юридикалык түзүлүшү Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинин ченемдерине, кыйла жагымдуу укуктарды эске алуу менен бири-бирине дал келиши керек. Эгер балага жагымдуу болсо чет мамлекеттин укугун кайра кайтаруу Кыргыз Республикасынын укугун кайра кайтаруудан колдонулушу туура болот. Эл аралык асыроону жүзөгө ашыруунун жана камкорчулук мамилеси боюнча жүзөгө ашыруу институту болуп эсептелген жеке мыйзамдан башкасын эске алганда, Кыргыз Республикасынын жеке эл-аралык укугун объектисине башка кыргызстандык балдардын укуктарын жөнгө салуучу мамилелер да тиешелүү болот. Учурдагы актуалдуу жана курч алимент көйгөйү алардын ыңгайлуу укугунун колдонулушунун көз карандысыз ишке ашырылышы зарылчылыгын жөнгө салуу менен шартталат. Алимент төлөө бир гана жубайларга гана жүктөлбөстөн, башка да жүктөлүү талабы Үй-бүлө Кодексинин 16-17 бөлүктөрү өзгөртүүнү талап кылат.

7. Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди, анын ичинде чет өлкөлүк элемент менен да, конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу максатында төмөнкү сунуштар:

-Кыргыз Республикасынын Мыйзамын иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделип, анда чет өлкөлүк элементи бар жарандык, үй-бүлөлүк иштер боюнча соттор колдоно турган мыйзамды аныктоо принциптерин белгилөө; чет өлкөлүк укуктун нормаларынын мазмунун белгилөө; укуктук түшүнүктөрдүн квалификациясын, өз ара мамилесин жана Жарандык кодексин ченемдеринде камтылган башка маселелерди аныктоо; жеке жана юридикалык жактын жеке укугунун түшүнүгүн Жарандык жана Жарандык процессуалдык кодекстерден чыгаруу; жарандык жана үй-бүлөлүк маселелерде чет өлкөлүк жарандарга жана жарандыгы жок адамдарга жайылтуу механизм «улуттук режим» принцибин Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинде чагылдыруу; Кыргыз Республикасынын Жарандык Кодексинде чет мамлекеттин юрисдикциялык иммунитетти маселелерин оптималдаштыруу; эл аралык юрисдикциянын аныктамасын, келишимдик юрисдикциянын кабыл алынышын тактоо сунушталат;

-үй-бүлөлүк-никелик мамилелер чөйрөсүндө эл аралык жеке укуктун жалпы башталыштары менен принциптерин аналогия боюнча колдонуу мүмкүнчүлүгүн мыйзам тарабынан бекитүү сунушу;

-Кыргыз Республикасында мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын Концепциясын иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделип, анда үй-бүлөнүн жана никенин, анын ичинде чет өлкөлүк элементи менен да, мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максатын жана милдеттерин аныктоо сунушталат.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Кыргыз Республикасынын юридикалык илимине изилдөөчүнүн жеке салымы диссертациядагы негизги жоболор, теориялык жыйынтыктар жана практикалык сунуштар изилдөөчүнүн өзү тарабынан иштелип чыгып, негизделди.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы. Диссертация Ош мамлекеттик юридикалык институтунун конституциялык жана муниципалдык укук кафедрасында даярдалып, талкууланып, коргоого сунушталды.

Диссертациянын негизги жоболору жана изилдөөнүн жыйынтыгы эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда баяндалган, Ош мамлекеттик юридикалык институтунун окуу процессинде айрыкча «Конституциялык укук», «Үй-бүлөлүк укук», «Жарандык укук», «Жарандык процесс» курстарында колдонулган.

Диссертациянын жыйынтыктарын чагылдыруунун толуктугу. Диссертациялык изилдөөнүн жыйынтыктары жана жоболору, негизги тыянактары диссертант тарабынан жарыяланган 11 илимий эмгектерде чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык изилдөө киришүүдөн, үч главаны, алты бөлүмдү камтыган негизги бөлүктөн, тыянактардан, практикалык сунуштардан, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертациянын темасынын актуалдуулугу негизделет, изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталат, илимий жаңылыктары жана алынган жыйынтыктын практикалык маанилүүлүгү мүнөздөлөт, диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору берилет, изилдөөчүнүн жеке салымы көрсөтүлөт, изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациялары, диссертация жыйынтыктарын басылмаларга жарыялоонун толуктугу, диссертациянын түзүлүшү камтылат.

Биринчи глава «Кыргыз Республикасындагы никелик-үй-бүлөлүк мамиленин көйгөйлөрүн илимий-аналитикалык обзор» эки бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүк «Кыргыз Республикасындагы үй-бүлө жана нике мамилелеринин көйгөйлөрүнө илимий-аналитикалык сереп» эки бөлүмдөн турат. Биринчи бөлүмдө юридикалык илимдин методологиясынын

негизинде никелик-үй-бүлөлүк мамилелердин аспектилерин талдоо камтылган. Никенин өзүнүн тарыхы каралган, жана кыргыз мамлекетинин тарыхынын ар кандай этаптарында анын жөнүгүшү салынышы, адаттын, шариаттын жана кыргыздын жашоосунун таасири жана ролу каралган. XV-XVIII кылымдардагы кыргыздардын турмушунда шариаттын анча чоң эмес ролун белгилеген белгилүү изилдөөчүлөрдүн жана юристтердин пикири келтирилет. [Нурбеков, К.Н. Кыргыз ССРинин мамлекетинин жана укугунун тарыхы [Текст] / К.Н. Нурбеков. I бөлүк -Фрунзе: Мектеп, 1965.-155с.; II бөлүм. Фрунзе: КМУ, 1970.-150-ж.; III бөлүм. - Фрунзе: КГУ, -157б.]. Алсызданып жаткан мамлекетте үй-бүлө жана нике чөйрөсүн жөнгө салуу бул боштукту диний институттар толтуруп, светтик мыйзамдарга карама-каршы келиши мүмкүн экендиги тууралуу ой белгиленген. Жалпы талаш-тартышта дин этникалык иденттүүлүк менен бирге улуттук-маданий үрп-адаттардын мүнөзүнө ээ болгон ырым-жырымдарды түзөт, бул диний идеяларды жана баалуулуктарды популярдуу кылат.

Жасалган жумушта никеге чыйрмалар, мүлктүк талаш-тартыштар, балдарга байланыштуу талаш-тартыштар боюнча мыйзамдуулукту аныктоодо жана үй-бүлөнү көзөмөлдөө жана колдоо боюнча мамлекеттин артыкчылыктуу ролу көрсөтүлөт. Мыйзамдарга карата мамиле катары түшүнүлгөн укуктук жөнгө салуунун предмети аныкталып, ошондой эле укуктук жөнгө салуу ыкмасы катарында императивдик жана жол берилүүчү ыкмалар аныкталган. Изилденген тармактагы мыйзамдуулуктун башаты жана принциптери келтирилген.

Диссертант үй-бүлө жана нике мамилелерин Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында, анын ичинде жарандык укук менен болгон мамилелерде жөнгө салууда колдонулуучу негизги түшүнүктөрдү берет. Иште мүлктүк эмес жана мүлктүк укук мамилелеринин айырмасы берилип, үй-бүлөлүк укук жаатындагы мыйзам ченемдери жана илимий эмгектер берилген. Ошондой эле бул мамилелерди жөнгө салууда кыйынчылыктар өзгөчө аларга “чет ыкмалык элемент” аралашкан учурда пайда болоору баса белгиленет.

Бул бөлүмдө ислам үй-бүлө жана нике мамилелерин орнотуу процессинде, өзгөчө Алтын жана Ак Ордодо маанилүү интеграциялык функцияны ойногон; никенин укуктук негиздерин аныктоочу мамлекетке таандык экендиги жөнүндө; жубайлардын жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн мүлктүк жана мүлктүк эмес укуктары жөнүндө; катталган никенин мааниси жана кесепеттери, ошондой эле башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин жана кызыкчылыктарын бузбоонун маанилүүлүгү жөнүндө автор тарабынан жыйынтыктар чыгарылган. Мындан тышкары Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган ыйгарым укуктардын үчилтигинин ишке ашырылышында укук жана аракетке жөндөмдүүлүк

аспектилерин талданат. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарына жана өз ара милдеттерине токтолсок, ар бир инсан жаңы муунду үй-бүлөнүн, Мекендин баалуулуктарына берилгендик рухунда тарбиялоо максатын көздөйт. (КР 2016-жылдын 6-июлундагы № 99, 2017-жылдын 20-октябрындагы № 178, 2018-жылдын 30-мартындагы № 33, 2019-жылдын 24-апрелиндеги № 12 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык, "Калкты иш менен камсыз кылууга көмөктөшүү жөнүндө" Мыйзам 56, 2020-жылдын 15-апрели, № 43)].

Экинчи бөлүктө “чет өлкөлүк элемент” түшүнүгү талданат. Бул категорияны кароодо жана талдоодо негизги аспектилердин бири болуп башка адамдардын укуктарын, эркиндиктерин жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын бузбоо (сактоо) саналат.

Чет өлкөлүк элемент менен болгон мамилелерде мамлекеттердин юрисдикцияларынын айырмачылыгынан улам башка жактардын кызыкчылыктары сакталбай калышы мүмкүн, бул изилденүүчү укуктук мамилелерди жөнгө салууда көптөгөн карама-каршылыктарга алып келет. Диссертацияда чет өлкөлүк жаран чет өлкөлүк элемент менен мамилелерди жөнгө салуу үчүн иштелип чыккан ратификацияланган эл аралык келишимдерге ылайык Кыргыз Республикасынын жарандары менен бирдей негизде өз укуктарын ишке ашыра ала тургандыгы баса белгиленет: 1995-жылдагы нике чөйрөсүндөгү мыйзамдардын карама-каршылыктарын жөнгө салуу боюнча Гаага конвенциясы, 1975-жылдагы никесиз төрөлгөн балдардын укуктук абалы жөнүндө Конвенция, 1993-жылдагы жарандык, үй-бүлө жана кылмыш иштеринде жардам боюнча КМШнын Конвенциясы ж.б. Документте «чет өлкөлүк элемент» менен үй-бүлө жана нике мамилелеринин пайда болушунун себептери баяндалат, анын касиеттери саналып өткөн.

Диссертант 2021-жылдагы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын контекстинде мамлекеттин камкордугунун предмети болгон үй-бүлө институтунун маанилүүлүгүн жана маанисин белгилейт [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КР 5-майдагы Мыйзамы) , 2021-ж. № 59). Кирүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Коллизиялык ченемдерди колдонуу боюнча корутундулары менен айрым изилдөөчүлөрдүн эмгектери келтирилген. Диссертант россиялык изилдөөчүлөрдүн эң жагымдуу укуктук тартипти табуу принцибинин маанилүүлүгү жана сот өлкөсү менен үчүнчү өлкөнүн милдеттүү ченемдерин эске алуу боюнча пикири менен макул.

Жалпыга таандык эл аралык укуктун принциптеринин жана эл аралык келишимдердин Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына киргизилиши жана алардын эл аралык милдеттерди мамлекет тарабынан кабыл алуу

зарылчылыгы бергиленди. Улуттук режимди берүү жалпы таанылган принцип болуп саналат жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 52-беренесинин 1-пунктунда [Кыргыз Республикасынын Конституциясы (КР 2021-жылдын 5-майындагы № 59 Мыйзамы) көрсөтүлгөн. Кируу режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>].

Бул принциптен четтөө да Конституцияга ылайык мыйзамдын же эл аралык келишимдин негизинде гана мүмкүн.

Диссертант бала асырап алуу, сотко кайрылуу маселелеринде четлыкк элемент менен болгон мамилелердин өзгөчөлүгү баса белгилейт. 1980-жылдын 25-октябрындагы эл аралык сот адилеттигине жетүү жөнүндө Гаага конвенциясынан үзүндүлөр келтирилген, алар катышуучу-өлкөлөрдүн сотуна даттанууну жеңилдетет ж.б.

Бөлүмдү жыйынтыктап, автор четлыкк элемент менен үй-бүлөлүк мамилелер чөйрөсү ар кандай факторлор менен шартталган деген тыянакка келет: массалык миграция агымы, глобалдашкан дүйнөлүк тартип жана башка аспектилер. XX кылымдын башындагы Гаага конвенцияларынын өнүгүшүн жөнгө салуудагы ролу жөнүндө үй-бүлөлүк укук тармагында коллизиялык ыкма эң негизгилеринин бири бойдон калуусу айтылат. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин айрым ченемдерин талдоо инновациялардын жана андан ары теориялык изилдөөлөрдүн зарылдыгын талдайт.

Чет өлкөлүк элементтери бар үй-бүлөлүк иштерди соттордо кароого карата сот тарабынан ишти акылга сыярлык мөөнөттө адилет жана ачык кароо талаптары сакталууга тийиш. Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк талаш-тартыштар боюнча чет өлкөлүктөрдүн сотко кайрылуу укугу Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана Жарандык процесстик кодексин ченемдери менен аныкталат, ага ылайык чет өлкөлүктөр өлкөнүн жарандарындай эле процесстик укуктардан пайдаланышат жана процесстик милдеттерди аткарышат.

Экинчи глава «Кыргыз Республикасындагы никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык жөнгө салуунун теориялык-методологиялык аспектилери» эки бөлүмдөн турат.

Изилдөө объектиси болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен никелик-үй-бүлөлүк мамилени конституциялык-укуктук жөнгө салуудагы калыптанган коомдук мамилелер эсептелет.

Изилдөөнүн предметин чет мамлекеттик элементтин катышуусунда үй-бүлөлүк-никелик мамиленин КРнын Конституциясы, чет мамлекеттердин конституциялары, КРнын Үй-бүлө кодекси, эл аралык укуктук актылар, көбүнчө КРда ратификацияланган Протоколдор, Резолюциялар, үй-бүлө жана нике концепциясына илимий мамиле жана көзкараштар, чет мамлекеттик элементтин менен үй-бүлөлүк-никелик

мамилени жөнгө салуу боюнча кыргызстандык практика менен кошо ченемдик укуктук актылат түзөт.

Изилдөөнүн методдору. Диссертация бир катар жалпы илимий изилдөө методдорун, алардын катарында функционалдык-түзүлүштүк, тарыхый, салыштырмалуу-укуктук, ж.б. анализ ыкмаларын кабыл алууга жана практикалык рекомендацияларды жана корутундуларды чыгарууга колдонууну шарттаган.

Биринчи бөлүмдө КР айрым авторлорунун, жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдөгү жалпы теориялык изилдөөлөрү талдоого алынды: К.Н.Нурбеков, Ч.И.Арабаев, Э.Э.Дүйсенов, С.Муратбек кызы, С.С. Автор бул монографияларда жана басылмаларда жалпы маселелер изилденип, үй-бүлө жана нике мамилелерин конституциялык жөнгө салуунун негизги аспектилерин кошумча кароону талап кылаарын белгилеген.

Бул диссертациялык изилдөө Кыргызстанда 2021-жылы кабыл алынган Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциясынын алкагында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин комплекстүү конституциялык-укуктук жана укуктук талдоо боюнча жасалган алгачкы аракеттердин бири болуп саналат. Эмгекти жазууда чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин тигил же бул жол менен жөнгө салуучу биздин жана чет өлкөлүк ченемдик актылар талданды.

Диссертант Кыргызстанда эларалык укуктун ченемдерин колдонуунун негизги өбөлгөлөрү Конституция экенин, анын айрым ченемдери үй-бүлөлүк укуктук мамилелерге, анын ичинде чет өлкөлүк жаран жана жарандыгы жок адам менен болгон мамилелерге арналганын баса белгилейт [Кыргыз Республикасынын Конституциясы. Республикасы (Кыргыз Республикасынын Мыйзамы 2021-жылдын 5-майындагы № 59). Кирүү режими: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112213?cl=ru-ru>]. Бүлүктө кандайдыр бир негиздер боюнча басмырлоого жол бербөөгө жана бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү берүүгө карата Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана башка мыйзам актыларында аныкталган айрым чектөөлөр көрсөтүлгөн. Чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салууда бул маселеде белгилүү бир карама-каршылыктар келип чыгышы мүмкүн, бул бирдиктүү мыйзам түзүү зарылдыгын ырастайт.

Эмгекте орус авторлорунун пикири келтирилген, коллизиялык ыкманы чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк укуктук мамилелерге колдонуу негиздүү, анын маңызы катышуучулардын укуктарын жана милдеттерин жөнгө салуучу мыйзамды тандоо маселесин четтетүү болуп саналат.

Диссертациянын автору үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуучу улуттук мыйзамдардын ченемдерин эл аралык ченемдер менен өз ара байланышта келтирип, процессуалдык ченемдерди заттык ченемдер менен бирдиктүү мыйзамга бириктирүү айрым карама-каршылыктарды жоюуга мүмкүн деген тыянакты баса белгилеген.

Үй-бүлө жана нике мамилелери эл аралык коомдук укук менен да жөнгө салынары белгиленген. ЭААУ ченемдерин жана эл аралык жарандык процессти унификациялоо үчүн Гаага конференциясынын ЭААУ боюнча ролу баса белгиленген.

Коллизиялык укуктун булагы катарында Эл аралык келишимдердин ата-мекендик укук тутумуна кошулушу бул келишимдердин ички укуктук ченемдердин функцияларын кабылдашы жана жана жеке укуктук мамиледе баштапкы манызын жоготкон, анда да эл аралык укуктун ченеми болуп сакталып калуу менен колдонулаары шарттады. Бөлүмдүн аягында автор үй-бүлө жана нике мамилелеринин проблемаларын изилдөөнүн төмөн деңгээли жөнүндө, ошондой эле мыйзамдардын коллизиясынын булагы үй-бүлөлүк укуктун негиздерин белгилеген, адамдын укуктук статусу, анын ичинде чет өлкөлүк жарандар жана ЖЖЖдын укуктук статусун орноткон Кыргыз Республикасынын Конституциясы болуп санала тургандыгы жөнүндө тыянак чыгарат. Үй-бүлө укугунун ченемдерине карата тиешелүү ченем Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде да камтылган.

Мамлекеттердин ортосундагы өз ара аракеттенүү үй-бүлөлүк укуктук мамилелерди чет өлкөлүк элемент менен жөнгө салуу боюнча бир катар конвенциялык ЭАУАнын кабыл алынышына алып келди, мисалы: балдарды коргоо жана чет өлкөлүк асырап алууга карата кызматташтык жөнүндө Гаага конвенциясы. Чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салууда мамлекеттик жана жеке мүнөздөгү ченемдер тыгыз байланышта экени жана бул чөйрөдөгү бир катар маанилүү ЭАУА алардын анализи менен ырасталганы аныкталган.

Экинчи бөлүмдө Кыргыз Республикасынын укуктарынын өнүгүүсүнүн жалпы тенденцияларынын чагылдырылышы катары эң жагымдуу укук принциптери жана эң тыгыз байланышы талданат. Диссертант үй-бүлөнү колдоо боюнча конституциялык жоболор мамлекеттик үй-бүлөлүк саясат чөйрөсүндөгү багыттарды өнүктүрүүнү аныктай турганына таянат. Үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салуу максатында мамлекет тарабынан ченемдик-укуктук актыларды кабыл алуудан баштап, аларды ишке ашыруу жолуна чейин ар кандай аракеттер көрүлүүдө. Мамлекет үй-бүлөнү коргоону жана коргоону мамлекеттик жөнгө салуунун аспектилерин, анын ичинде чет өлкөлүк элемент менен деталдуу иштеп чыгуусу зарыл.

Анализге алынган мамилелер чөйрөсү Жарандык кодексте камтылган ЭААУ ченемдери менен жөнгө салынат, б.а. коллизиялык ыкма колдонулат,

бул айрым мамлекеттердин укугун колдонууда көйгөйлөрдү жаратат. ЭААУ материалдык укуктук ченемдердин жардамы менен укукту тандоо аркылуу укуктук системалардагы айырмачылыкты жеңүүчү жөнгө салуунун материалдык-укуктук ыкмасын колдоно тургандыгы көрсөтүлгөн. ЭААУ боюнча атайын мыйзамдар кабыл алынып, чет эллик элементтер менен үй-бүлө жана нике мамилелерин ийгиликтүү жөнгө салуу боюнча башка өлкөлөрдүн мисалдары келтирилген.

Диссертант "эң жагымдуу мыйзам" жана "эң жакын байланыш" принциптеринин түшүнүгү ачылып, алар белгилүү бир укук менен болгон укуктук мамилелерди мыйзамдардын жалпы коллизиясы принцибинин деңгээлинде кароонун контекстинде чечмелейт. Бир катар авторлор эталондук ченемдерди эң күчтүү байланыш принцибинин туюнтмасы катары чечмелесе болот деп эсептешет. Башка авторлор эң жакын мамиленин критерийин жалпы принцип катары колдонуу логикалык деп эсептешет.

Коллизиялык принцип үй-бүлөлүк мамилелер үчүн спецификалык байланыштарды тандоодо мыйзам чыгаруучу колдонула турган укукту алардын тигил же бул мамлекеттин укугу менен байланышына негиздеп аныктоосу шартталат. /Кде чет өлкөлүк элемент менен тиешелүү укуктук мамилелерди жөнгө салуучу ченем жок болгон учурда, Жарандык кодекстин ченемине шилтеме берилет. Тараптар үчүн эң ыңгайлуу мыйзамга кайрылуу принцибине келсек, аны түзүү эң адилеттүү натыйжага жетүү үчүн максатка ылайыктуулук менен негиздүүлүктүн өз ара байланышына багытталган. Кыргыз Республикасынын /й-б\ль кодексинин коллизиялык ченемдеринде айрым алып салууларды эске алуу менен, тарап үчүн кыйла жагымдуу укук принцибин колдонуунун тике көрсөткүчтөрү жок.

Чет эллик элемент менен мамилелерди жөнгө салуунун коллизиялык ыкмасынын ченемдери жана чет эллик практика боюнча талдоонун жыйынтыгын жалпылап, автор эталондук ченем менен катар коллизиялык ченемдерди жөнгө салуучулугун таануу менен жарандык жүгүртүү эрежеси түзүлөт деген тыянакка келет. Ошол эле учурда кыргызстандык критерий коллизиялык ченемдин маңызы катарында келип чыгуу принципи менен коллизиялык баланыштын бири катарында тыгыз байланыштын негизинде керектуу укуктун колдонушулу тууралуу дифференция болбойт.

Үчүнчү глава «Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин коллизиялык-укуктук жөнгө салуунун калыптанышы» эки бөлүмдөн турат. **Биринчи бөлүм** Кыргыз Республикасынын ченемдик массивиндеги коллизиялык принциптердин эволюциясына арналган. Үй-бүлөлүк укуктун коллизиялык ченемдери биринчи кезекте Конституциянын, Кыргыз Республикасынын Жарандык

кодексинин, КР /К ченемдери менен ортомчу болоору белгиленген. Чет ьлкъл\к элемент менен уй-буль жана нике мамилелерин жьнгъ салуудагы ченемдерди талдоодо соттор мурдагыдай эле СССР Жогорку Сотунун Пленумунун Указдарын колдонуп жаткандыгын белгилей кет\к керек.

Ошол эле учурда, дүйнөлүк коомчулуктун көптөгөн мамлекеттери үй-бүлөлүк коллизиялык укуктун ченемдерин олуттуу жаңыртышты, мында ЭААУ кодификация процесстери бул мыйзамды өнүктүрүүнүн алдыңкы тенденцияларынын бири катары таанылат. Ушундай эле ыкма орус авторлору тарабынан иштелип чыккандыгы кърсьт\лгън. Ал эми Кыргызстанга келсек, ЭААУда өз ара байланышта болгон укук тармактарынын ченемдери бөлүнүп, тиешелүү кодексстерде жайгаштырылат. Бирок, чет өлкөлүк элементтин процессуалдык укукка жөндөмдүүлүгү жана укук жөндөмдүүлүгү жөнүндө материалдык укуктун ченемдери процесстик укуктун ченемдерине ылайык сотто ишти жүргүзүүнүн жалпы принцибинин чөйрөсүнөн бөлүнөт, мында чет өлкөлүктүн жеке укугу Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинде чечүүчү мааниге ээ болот.

Россия Федерациясында, Казакстанда жана Кыргызстанда чет өлкөлүктөргө карата «жеке укук», «жарандык» түшүнүктөрүн колдонууда да салыштыруу жүргүзүлгөн. Ошол эле учурда ЖЖЖга карата жашаган өлкөнүн мыйзамы негизги болуп саналаары белгиленди. Чет өлкөлүк жарандын жарандык укук жөндөмдүүлүгүн жана анын жеке укугунун аракетке жөндөмдүүлүгүн колдонуу теориясында мыйзамы колдонулган өлкөнүн аймагында соттун чечимин таануу жана аткаруу аркылуу ортомчу экендиги таанылат. Ар кайсы мамлекеттерде жеке укук Кыргызстандын мыйзамдарынын ченемдери сыяктуу эле өзүнүн дифференциациясына ээ. Байланыштарды да камтыган жана жеке укук түшүнүгүн жалпылоочу аралаш система көп колдонулаары белгиленет.

Жыйынтыктап айтканда, диссертант Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк укуктун коллизиясында мыйзамдын милдеттүү ордун адам жарандыгы болгон өлкөнүн укугу ээлерин баса белгилейт.

Бул бөлүмдү изилдөөнүн негизинде диссертант, КРде тармактык кодификациялоо үчүн үй-бүлөлүк укуктун коллизиясынын ченемдерин КР /Кне, жарандык – КР ЖКне, эл аралык жарандык процесстик – КР ЖПКне жайгаштыруу мүнөздүү, бул КМШ мамлекеттери тарабынан кабыл алынган жалпы укуктук доктрина менен бир топ салыштырууга болот деген жыйынтыкка келген. Дүйнөлүк коомчулук мамлекеттеринин практикасын эске алып, ЭААУын кодификациялоо жараяны бул укуктун алдыңкы ьнг\к тенденциясынын бири экендигин таануу менен диссертант эл аралык жеке укукту бирдикт\к актка унификациялоо жолу менен коллизияны чеч\к м\мк\нч\л\г\н кърсьт.

Экинчи бөлүмдө Кыргыз Республикасынын колдонуудагы мыйзамдарында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелеринин чөйрөсүн оптималдаштыруу талкууланат.

Диссертацияда мамлекеттин нике жана үй-бүлө институтуна тийгизген таасиринин байкаларлык начарлашы белгиленет; мамлекет символикалык жана дээрлик расмий түрдө жаш үй-бүлөлөргө колдоо көрсөтөт, ошол эле учурда диний мекемелерге чоң роль берилет. Эмгекте үй-бүлө жана нике мамилелерин мамлекеттик жөнгө салууну түзгөн элементтерге өзгөчө көңүл бурулат, алардын ичинен үй-бүлө жана нике мамилелерин конституциялык-укуктук жөнгө салуу түшүнүгү мамлекеттик саясат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктардын жыйындысы катары айырмаланат.

Диссертант өз ишинде чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөнү жана никени мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максаттарын жана милдеттерин чагылдырган «Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик үй-бүлө саясатынын Концепциясын» иштеп чыгуунун маанилүүлүгүн баса белгилеген. Үй-бүлөлүк укуктук мамилелерде дайыма эле корголуучу тарап боло бербеген балдардын кызыкчылыктарын эске алуу зарылчылыгы белгиленет. Мурда көпчүлүк учурларда каралбаган, мурда жарандык укукка көбүрөөк мүнөздүү болгон, үй-бүлөлүк укук мамилелеринде тараптардын эркинин өз алдынчалыгы түшүнүгү белгиленген.

Колдонулуучу укук маселеси коллизиялык ченем бир нече укуктук системалар иштеген өлкөнүн укугуна тиешелүү болгон учурда келип чыгат. Кээ бир жалпы маселелердин, атап айтканда, өз ара мамилелердин коллизиялык укугуна карата талдоо берилет. Жарандык жана үй-бүлөлүк укукта өз ара мамилелерди колдонуу же колдонбоо жөнүндө да салыштыруу көрсөтүлүп, аалам фактору деп аталган нерсе каралат.

Изилдөөнүн бул бөлүмүндө диссертацияда үй-бүлөнү чыңдоого багытталган субъект катары мамлекеттин жетектөөчү ролу, үй-бүлөнүн ролун күчөтүүнү болтурбоо үчүн үй-бүлөнү мамлекеттик жөнгө салууну колдоо жана институтташтыруу боюнча атайын программаларды иштеп чыгуу, үй-бүлө жана нике боюнча диний институттардын ролуна жол бербей жөнүндө корутундулар берилген. Коллизия-укуктук чечмелөө, эгерде Кыргыз Республикасынын мыйзамдары тиешелүү чет мамлекетте мындай мамилелерге карата колдонула турганына карабастан, Кыргыз Республикасында колдонулууга тийиш болгон өз ара мамиленин негизи чет өлкөлүк укукту чечмелөө белгиленген.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө мыйзамдарында чет өлкөлүктөргө улуттук режимди берүүдө өз ара мамилелерге байланыштуу эч кандай алып салууларды жаратпайт. Ошол эле учурда ар бир мамлекет өз коллизиясынын эрежелерин түзүүгө эркин экени белгиленген. Айрым

статистикалык маалыматтар келтирилген, алар Кыргыз Республикасында тиешелүү мыйзамдарды андан ары өнүктүрүү зарылдыгын тастыктайт .

КОРУТУНДУ

Ошентип, Кыргыз Республикасындагы үй-бүлө жана нике мамилелерин комплекстүү конституциялык-укуктук талдоо төмөнкүдөй **негизги тыянактарды түзүүгө** мүмкүндүк берди:

1. "Чет ълкъл\к элементи бар үй-бүлө жана нике мамилелеринин" аныктамасы "эл аралык мүнөздөгү үй-бүлө жана нике мамилелери" жана "чек арадагы үй-бүлө жана нике мамилелери" түшүнүктөрүнө окшош жана үй-бүлө жана эл аралык укук чөйрөлөрүндө ортомчулук кылат. КР /Ксынын VII бөлүмүндөгү «чет ълкъл\к элемент» деген сөз айкашынын ченемдик консолидациясы, ошондой эле үй-бүлө жана нике мамилелеринин мазмуну жана алардын жарандык-укуктук мамилелер менен өз ара байланышы үй-бүлөнүн жана нике мамилелеринин жеке-укуктук мүнөзүнүн жаратылышына басым жасайт.

Кыргыз Республикасынын /й-б\л\ь кодексинин VII бөлүмү “Чет ълкъл\к жарандардын жана ЖЖЖдын катышуусу менен үй-бүлөлүк мамилелерге үй-бүлөлүк укукту колдонуу” ЖУ жана ЭААУ ченемдеринде объективдүүлүктү билдирет жана укуктук мамилелердин тигил же бул жагын толугу менен чагылдыра турган ченемди табууну кыйындатат.

2. Кыргыз Республикасында азыркы этапта нике чөйрөсүндөгү коомдук мамилелерди жөнгө салуучу мыйзамдардын өзгөчө коллизиясынын принциптеринин жана ченемдеринин тутумунун болушу ЭААУ объектисине жеке укук мамилелерин гана киргизүүгө таасирин тийгизбеши керек. Чет өлкөлүк элемент менен мамилелерди жөнгө салууга багытталган коллизия ченемдеринин атайын системасы менен КР /Книн кабыл алынышы жана эки тараптуу коллизия-укуктук ченемдерди чет өлкөлүк укуктун негизинде консолидациялоо анын өнүгүүсүнүн жаңы этабына кирди. ЭААУнын эрежелерин жана жалпы мүнөздөгү процессти камтыган атайын мыйзамды түзүү сунушталып жатат жана бул мыйзамдын бардык чөйрөсүнө тиешелүү.

3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде «Эл аралык жеке укук» бөлүмүнүн ченемдерин иштеп чыгууда чет ълкъл\к элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелерин укуктук жөнгө салуунун өнүгүү тенденцияларын логикалык жактан түздү. Ошентип, КР/Кнын VII бөлүмүндө коллизиялык ченемдерин бекитүү алардын коллизияларды жөнгө салуу тармагындагы жаңычылдыктарын баса белгилейт. Бул чөйрөнү жөнгө салуунун өнүгүү тенденциясы коллизиялык принциптерди: эң жакын байланыш принциби жана эң жагымдуу мыйзамды колдонуу болушу керек экенин белгилей кетүү керек.

Үй-бүлө жана нике мамилелерин жөнгө салууга укуктун аналогиясы боюнча эң тыгыз байланыш принцибинин колдонуу дайыма эле мүмкүн боло бербейт. Демек, бул принципти жөнгө салынуучу укуктук мамилелер менен «эң тыгыз байланышта» катары бекитүү актуалдуу жана негиздүү көрүнөт. Жеке укук мамилелерин ийкемдүү коллизиялык жөнгө салуунун жолдорунун бири катары эң жагымдуу укук принциби мынчалык кеңири чөйрөгө ээ эмес.

Бул принциптин масштабы, өзүнүн чоң практикалык маанисине карабастан, башка жарандык-укуктук мамилелерди жөнгө салууда аны мыйзамга аналогия боюнча колдонууну дагы эле кыйындатат. Биздин оюбузча, эң оптималдуусу ата-эне менен балдардын ортосундагы мамилелерди жөнгө салууда Кыргыз Республикасынын мыйзамдары, баланын жарандыгы же жашаган жеринин укугу, ошондой эле мамилелер менен тыгыз байланышта болгон башка чет өлкөлүк мыйзамдар колдонуудагы мыйзам бала үчүн эң ыңгайлуу болгон шартта колдонулушу мүмкүн.

4. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында бекитилүүгө тийиш болгон бул аспект Кыргыз Республикасынын соту бала үчүн эң ыңгайлуу мыйзамды тандап алуу менен, мамилелерге тиешелүү ар кандай укук тутумдарын салыштыра тургандыгы менен шартталган. Укуктук системалардын санын тандоонун көбөйүшү менен баланын таламдарына ылайыктуу чечимди табуу мүмкүнчүлүгү кескин көбөйөт.

Эң ыңгайлуу аталышты КР /Кне кошумча ченемди киргизүү жолу менен, же өзүнчө беренени киргизүү жолу менен белгилениши мүмкүн жана «Балдардын катышуусу менен ишке ашырылуучу мыйзамдарды тандоонун принциптери» деп аталышы мүмкүн жана ал балдарды үй-бүлөдө тарбиялоонун артыкчылыгы принцибинин шарты менен принциптер жетектөөчү ченемди чагылдырат.

5. Ата-эненин камкордугусуз калган балдарды жайгаштыруунун ар кандай формаларына ортомчу болгон коллизиялык ченемдерди киргизүү камкордукка алууну коллизиялык жөнгө салууга алып келери аныкталган. Ошол эле учурда, камкорчулуктун эрежелери Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарынын бир бөлүгү болуп саналат, бирок бул коллизия ченемдерин үй-бүлөлүк укукка киргизүү максатка ылайыктуу көрүнөт. Камкордук мамилелерине Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинде бекитилген принциптер менен катар ийкемдүү коллизия принциптери да колдонулушу керек.

Никедегги мамилелерди жөнгө салуу үчүн ийкемдүү эмес, катаал мыйзамдын карама-каршылык принциптерине кайрылуу логикага туура келет.

6. Жубайлардын ортосундагы мамилелерди коллизиялык жөнгө салуу боюнча изилдөө жубайлардын ортосундагы мүлктүк эмес мамилелерди жөнгө салуу боюнча чыр-чатактар анчалык көп кездешпей турганын көрсөттү. Коллизиялык жөнгө салууну оптималдаштырууда мүлктүк мамилелер чөйрөсүндө коллизия эрежелерин иштеп чыгуу зарыл. Калгандарына келсек, үй-бүлөлүк мамилелерди юридикалык жөнгө салууну өзгөртүүнүн кереги жок. Жарандык укугу никеге туруу шарттарын аныктоочу негизги карама-каршылык принцип катары азыркы учурда Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында бекитилген.

Укуктук коллизиядан тышкары, чет өлкөлүк жарандардын укуктук абалы чөйрөсүндө өз ара принцибинин колдонулушу актуалдаштырылууда. Эгерде Кыргыз Республикасынын жарандык мыйзамдарында жалпы кабыл алынган өз ара мамилени колдонбоо жана шартсыз улуттук режимди берүү принцибинен өз ара мамилелерден улам алып салууларга жол берүүгө мүмкүн болуп көрүнсө, анда Кыргыз Республикасынын үй-бүлө укугунда улуттук режимди берүү чет өлкөлүктөргө мамиле эч кандай өзгөчөлүктөргө алып келбейт.

Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлө жана нике мамилелеринин субъекттеринин таламдарын коргоо максатында үй-бүлөлүк укуктун ченемдери негиздүү, максатка ылайыктуу, бирок учурдагы социалдык-укуктук реалдуулукка кандайдыр бир ыңгайлаштырууну талап кылган деп табылууга тийиш.

Ошентип, үй-бүлө жана нике мамилелерин чет өлкөлүк элемент менен жөнгө салуунун комплекстүү конституциялык-укуктук талдоосу көрсөткөндөй, укуктук жөнгө салууну өркүндөтүү максатында Кыргыз Республикасында азыркы конституциялык, үй-бүлөлүк, жарандык, жарандык процесстик, коллизиялык укуктун өнүгүү тенденциялары белгиленген.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин изилдөө процессинде, улуттук мыйзамдарды жакшыртуу максатында төмөнкү практикалык сунуштар иштелип чыгарылды.

1. Жалпы мүнөздөгү жана бүтүндөй аймакка бирдей колдонулуучу ЭАЖУ мыйзамынын жана процесстин ченемдерин камтыган атайын мыйзамдын тармактык актыларында камтылган мыйзамдын ченемдерин түзүү сунушталат.

Кыргыз Республикасынын Мыйзамы үй-бүлөлүк укуктун карама-каршылыгы үчүн КР ҮКнен андагы эки жалпы норманы алып салуу жана

аларды жалпы нормалар менен айкалыштыруу дегенди эл аралык жарандык процесстин жалпы эрежелери камтылган ЭАЖУ, камтылган КР ЖК чагылдырышы мүмкүн.

Мыйзам чыгаруу техникасын эске алуу менен, биз дагы эле сунушталган мыйзамдын концепциясына басым жасайбыз:

- чет өлкөлүк элементи бар жарандык, үй-бүлөлүк иштер боюнча соттор колдоно турган мыйзамды аныктоо принциптерин белгилөө;

- чет өлкөлүк укуктун нормаларынын мазмунун белгилөө;

- укуктук түшүнүктөрдүн квалификациясын, өз ара мамилесин жана Жарандык кодекстин жана Улуу Британиянын ченемдеринде камтылган башка маселелерди аныктоо;

- жарандык жана үй-бүлөлүк маселелерде чет өлкөлүк жарандарга жана ЖЖЖ жайылтуу механизмин «улуттук режим» принцибин КРЖКде чагылдыруу;

- КР ЖКде чет мамлекеттин юрисдикциялык иммунитетти маселелерин оптималдаштыруу;

- эл аралык юрисдикциянын аныктамасын, келишимдик юрисдикциянын кабыл алынышын тактоо;

2. Мүлктүк жана жеке мүлктүк эмес мамилелерди жөнгө салууда жарандык мыйзамдарды колдонуу эрежелерин белгилеген КРҮКнин ченемдери үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы чет өлкөлүк элемент менен болгон мамилелерди жөнгө салууга да колдонулат, бул Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин VI бөлүмүнүн ченемдеринде каралган.

КР ҮК мыйзамдын аналогиясын колдонуу менен алектенгендиктен, үй-бүлөлүк мамилелерди жөнгө салууда жарандык укуктун жалпы принциптерин колдонуу мүмкүнчүлүгүн көрсөтүүдөн тышкары, ЭАЖУнун жалпы принциптери жана аларды колдонуу мүмкүнчүлүгүн мыйзамдаштыруу да логикалык жактан туура келет.

Ушуга байланыштуу мыйзамдарга төмөнкүдөй жаңы редакциядагы жоболор сунушталат:

- Үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы мамилелер үй-бүлөлүк укук менен жөнгө салынбаган учурда жана жарандык укуктун нормалары же ЭАЖУ укуктары жок болгон учурда, мындай мамилелерге үй-бүлөлүк, жарандык же укуктук ченемдер колдонулат, эгерде бул алардын маңызына каршы келбесе, окшош мамилелерди мыйзамга окшоштуруп жөнгө салат.

"Мындай ченемдер жок болгон учурда, үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктары жана милдеттери үй-бүлөлүк, жарандык укуктун жалпы принциптерине (мыйзамдын окшоштугу), ошондой эле гумандуулук, рационалдуулук жана адилеттүүлүк принциптерине негизделет."

Үй-бүлөлүк жана нике мамилелерин конституциялык-укуктук жөнгө салуу мамлекеттик саясат чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктардын комплекси болуп саналат: жарандардын үй-бүлөнү коргоо чөйрөсүндөгү укуктары; мамлекеттик бийлик органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан көрсөтүлгөн мамлекеттин бул укуктарды коргоо милдети; бул укуктарды бузгандыгы жана бийликтин жана алардын кызмат адамдарынын никени жана үй-бүлөнү жөнгө салуу боюнча милдеттерин сактабагандыгы үчүн мыйзамдуу түрдө белгиленген жоопкерчилик, бул укуктардын бардык катышуучулар тарабынан кепилдиктери.

3. Укуктук кубулуштарды ЧУАда чагылдыруу үчүн үй-бүлөнү, никени, анын ичинде бөтөн элементи барларды, мамлекеттик жөнгө салуунун негизги багыттарын, максаттарын жана милдеттерин чагылдыруу логикалык жактан ылайык келген.

“Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик үй-бүлөлүк саясаттын Концепциясын” иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделет.

Мыйзам чыгаруу деңгээлинде: жарандык процесстик мыйзамдарды Кыргыз Республикасынын Граждандык кодексинин "Эл аралык жеке укук" бөлүмүнө ылайык келтирүү жана Кыргыз Республикасынын Жарандык процессуалдык кодексине айрым түзөтүүлөрдү киргизүү, Материалдык же процессуалдык ченемдерди гана эмес, мыйзамдардын карама-каршылыгынын эрежелерин да туура колдонуу жалпы юрисдикцияга, бул чечим мыйзамдуу болгон.

Практикалык деңгээлде: атап айтканда, түшүндүрүү иштеринин зарылчылыгы далилденген. Эң логикалуусу - бул Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Жобосун кайра чыгаруу, анда төмөнкүлөрдүн чечмелениши баяндалган: Кыргыз Республикасынын колдонуудагы жарандык процесстик мыйзамдарында соттун чечимин жокко чыгаруу же өзгөртүү үчүн негиздер камсыз кылынат. Мыйзамдардын карама-каршылыгынын эрежелери материалдык же процессуалдык укукка тиешеси жок экенин эске алуу менен, мыйзамдардын кагылышуу эрежелерин колдонуу зарылчылыгынын кошумча көрсөткүчү маанилүү.

Диссертациянын темасы боюнча ЖАРЫЯЛАНГАН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ:

1. Айтмамат, к. А. Ответственность в семейном праве [Текст] / А. Айтмамат к. // Вестник ОшГЮИ. – 2009. – № 4. – С.142-144.
2. Айтмамат, к. А. О некоторых аспектах в сфере регулирования семейных отношений в Кыргызской Республике [Текст] / А. Айтмамат к. // Научный альманах. – 2016. - № 1-4 (15). – С.10-13.

3. Айтмамат, к. А. Некоторые вопросы регулирования семейно-брачных отношений на современном этапе [Текст] / А. Айтмамат к. // Наука, новые технологии и инновации. – 2017. - № 11. – С.82-83.
4. Айтмамат, к. А. О некоторых аспектах регистрации брака граждан Кыргызской Республики с иностранными гражданами [Текст] / А. Айтмамат кызы // Международный журнал экспериментального образования. – 2017. - № 6. – С.110-113.
5. Айтмамат, к. А. Правовое положение женщин в исламе [Текст] / А. Айтмамат к. // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2017. - № 12. – С.73-75.
6. Айтмамат, к. А. О некоторых методиках изучения брачно-семейных отношений в Кыргызской Республике [Текст] / А. Айтмамат к. // Наука, новые технологии и инновации. – 2018. - № 6. – С.117-119.
7. Айтмамат, к. А. О некоторых аспектах брачно-семейных отношений в законодательствах мирового сообщества [Текст] / А. Айтмамат к. // Наука, новые технологии и инновации. – 2018. - № 6. – С.95-98.
8. Айтмамат, к. А. Специфические особенности брачно-семейных отношений в Кыргызской Республике [Текст] / Дуйсенов Э. Э., А. Айтмамат к. // Известия ВУЗов. – 2020. – № 6. – С.168-173.
9. Айтмамат, к. А. Актуальные вопросы исследования правовых сторон регулирования семейно-брачных отношений в Кыргызской Республике с иностранным элементом [Текст] / А. Айтмамат к. // Евразийское научное объединение «Наука и современность 2021. – 2021. - № 1 (71). – С.313-314.
10. Айтмамат, к. А. Некоторые аспекты понятия «семья» [Текст] / А. Айтмамат к. // Наука, новые технологии и инновации. – 2021. - № 1. – С. 126-129.
11. Айтмамат, к. А. Понятие иностранного элемента в брачно-семейных отношениях в Кыргызской Республике [Текст] / А. Айтмамат к. // Наука, новые технологии и инновации. – 2021. - № 1. – С.130-134.

Айтмамат кызы Айгүлдүн «Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу» аттуу темадагы 12.00.02-конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: үй-бүлө, нике, Кыргыз Республикасында үй-бүлөлүк – никелик мамиле, чет өлкөлүк элемент, эл аралык коомдук укук, эл аралык жеке укук, эл аралык келишимдер, мамлекет, мыйзамдар.

Изилдөө объектиси болуп, Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу менен байланышкан коомдук мамилелер саналат.

Изилдөөнүн предмети болуп, КРнын Конституциясы, чет өлкөлүк мамлекеттердин конституциялары, үй-бүлө кодекси, эл аралык укуктук актылар, КРге ратификацияланган Конвенциялар, Протоколдор, Резолюциялар; илимий мамилелер жана көз караштар, үй-бүлө жана нике концепциялары; чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк никелик мамиленин жөнгө салынышынын Кыргызстандагы практикасы, чет өлкөлүк элемент менен үй-бүлөлүк – никелик мамиленин укуктук- ченемдик базасы эсептелет.

Изилдөө максаты: Кыргыз Республикасында чет өлкөлүк элементтин катышуусундагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрүн аныктоо жана ушул чөйрөдөгү улуттук мыйзамдарды жакшыртуу боюнча практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктар жана алардын илимий жаңылыгы төмөндөгүлөр менен аныкталат: 1) «чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк – никелик мамилелер» категориясынын маңызы менен мазмуну негизделди; 2) чет өлкөлүк элементи менен үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуунун спецификалык өзгөчөлүктөрү негизделди; 3) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди жөнгө салуу механизмдин эволюциясынын негизги этаптары аныкталды; 4) Кыргыз Республикасынын үй-бүлөлүк жана коллизиялык укуктарынын ченемдеринин өз ара байланышы аныкталды; 5) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди укуктук жөнгө салуунун принциптери негизделди; 6) үй-бүлөлүк-никелик мамилелерде балдардын укуктарын жөнгө салуунун өзгөчөлүктөрү аныкталды; 7) Кыргыз Республикасындагы үй-бүлөлүк-никелик мамилелерди конституциялык-укуктук жөнгө салуу механизм жакшыртуу боюнча практикалык сунуштар негизделди.

Колдонуу боюнча сунуштамалар. Илимий жыйынтыктар жана практикалык сунуштар КРда үй-бүлө жана нике мамилесинин чөйрөсүндөгү органдардын ыйгарым укуктарында; илимий изилдөө ишмердүүлүгүндө жана билим берүү процессинде, үй-бүлөлүк –никелик мамиленин конституциялык укуктук механизм жөнгө салууну өркүндөтүүдө колдонулушу мүмкүн.

Колдонуу чөйрөсү: ыйгарым укуктуу органдардын ишмердүүлүгү; Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдары, жогорку билим берүү мекемелериндеги окуу процесси.

РЕЗЮМЕ

диссертации Айтмамат кызы Айгуль на тему «Конституционно-правовое регулирование семейно-брачных отношений с участием иностранного элемента» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02–конституционное право; муниципальное право

Ключевые слова: семья, брак, семейно-брачные отношения в Кыргызской Республике, иностранный элемент, международное публичное право, международное частное право, международные договора, государство, законодательство.

Объектом исследования являются общественные отношения, которые складываются в связи с конституционно-правовым регулированием семейно-брачных отношений с иностранным элементом в Кыргызской Республике.

Предмет исследования - нормативная база семейно-брачных отношений с иностранным элементом, включая Конституцию КР, конституции зарубежных государств, Семейный кодекс КР, международные правовые акты, в частности Конвенции, Протоколы, Резолюции, ратифицированные КР; научные подходы и взгляды, концепции семьи и брака; кыргызстанская практика регулирования семейно-брачных отношений с иностранным элементом.

Цель исследования: выявление особенностей конституционно-правового регулирования семейно-брачных отношений с участием иностранного элемента в Кыргызской Республике и выработка практических рекомендаций по совершенствованию национального законодательства в данной сфере.

Методы исследования: общенаучные и частно-научные методы исследования, в числе которых: структурно-функциональный, исторический, сравнительно-правовой, формально-правовой, и др., что позволило предпринять анализ и вывести ряд выводов и практических рекомендаций.

Полученные результаты и их научная новизна: 1) обоснованы сущность и содержание категории «семейно-брачные отношения с иностранным элементом»; 2) обоснованы специфические особенности регулирования семейно-брачных отношений с иностранным элементом; 3) обоснованы основные этапы эволюции механизма регулирования семейно-брачных отношений; 4) выявлена взаимосвязь норм семейного и коллизионного права Кыргызской Республики; 5) обоснованы принципы правового регулирования семейно-брачных отношений; 6) выявлены особенности регулирования прав детей в семейно-брачных отношениях; 7) обоснованы практические рекомендации по совершенствованию конституционно-правового механизма регулирования семейно-брачных отношений в Кыргызской Республике.

Рекомендации по использованию. Научные результаты и практические рекомендации могут использоваться в деятельности уполномоченных органов в сфере семейно-брачных отношений КР; в совершенствовании конституционно-правового механизма регулирования семейно-брачных отношений, в научно-исследовательской деятельности и учебном процессе.

Область применения: деятельность уполномоченных органов; национальное законодательство Кыргызской Республики; учебный процесс в высших учебных заведениях.

SUMMARY of

the dissertation of Aitmamat kzyz Aigul on the topic "Constitutional and legal regulation of family-marital relations with the participation of a foreign element" for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.02-constitutional law; municipal law

Keywords: family, marriage, family-marital relations in the Kyrgyz Republic, foreign element, international public law, international private law, international treaties, state, legislation.

The object of the study is the social relations arising from the constitutional and legal regulation of family-marital relations with a foreign element in the Kyrgyz Republic.

The subject of the study is the regulatory framework of family-marital relations with a foreign element, including the Constitution of the Kyrgyz Republic, the constitutions of foreign states, the Family Code of the Kyrgyz Republic, international legal acts, in particular Conventions, Protocols, Resolutions ratified by the Kyrgyz Republic; scientific approaches and views, concepts of family and marriage; Kyrgyz practice of regulating family-marital relations with a foreign element.

The purpose of the study is to identify the features of the constitutional and legal regulation of family-marital relations with the participation of a foreign element in the Kyrgyz Republic and to develop practical recommendations for improving national legislation in this area.

Research methods. general scientific and private scientific research methods, including: structural-functional, historical, comparative, formal-legal, etc., which led to analysis and a number of conclusions and practical recommendations.

The results obtained and their scientific novelty: 1) the essence and content of the category of "family-marital relations with a foreign element" are justified; 2) specific features of the regulation of family-marital relations with a foreign element are justified; 3) the main stage of the evolution of the mechanism for regulating family-marital relations have been established; 4) the relationship between family and conflict-of-laws rules of the Kyrgyz Republic has been established; 5) the principles of the legal regulation of family and marriage are justified; 6) special features of the regulation of children's rights in family-marital relations have been identified; 7) practical recommendations for improving the constitutional and legal machinery for regulating family-marital relations in the Kyrgyz Republic were substantiated.

Recommendations for use.

Scientific results and practical recommendations can be used in the activities of the authorized bodies in the field of family-marital relations of the Kyrgyz Republic; in improving the constitutional and legal mechanism for regulating family-marital relations, in research activities and in the educational process.

Scope of application: activities of authorized bodies; national legislation of the Kyrgyz Republic; educational process in higher educational institutions.

